

Hüseynbala MİRƏLƏMOV,
Yazıçı-dramaturq,
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı

“ƏDƏBİYYAT İMPERİYASININ “ SULTANI

Bəşər tarixinin ölməz söz sərkərdəsi Çingiz Aytmatov mənim qəlbimi neçə on illər əvvəl - hələ erkən gənclik çağlarımda "Cəmilə", "Əlvida Gülsarı", "Köşək gözü" povestləri ilə fəth etmişdi. O vaxtlar təsəvvürümə gətirə bilməzdim ki, milyonların sevimlisinə, qəlb sirdaşına, könül dünyasına çevrilmiş yazıçı ilə nə vaxtsa dostluq edəcək, sevincimizi, kədərimizi bölüşəcək, qloballaşan dünyanın problemlərindən, böyük ədəbiyyatın dünənindən, bu günündən danışacağıq...

Etiraf edirəm ki, mən Çingiz Aytmatovu həmişə əfsanələrdəki qəhrəmanlar kimi təsəvvür etmişəm: əlçatmaz, ünyetməz və qüdrətli!

Elə bilmişəm ki, o, Yer üzündəki bütün qırğızların atası, ağsaqqalı və xilaskarıdır. Bəlkə elə buna görə də, Sovet imperiyası dağılanda, istər-istəməz, düşündüm ki, bu dahi sənətkar qələmi yerə qoyacaq, xalqını kabusdan qorumaq üçün mübarizə meydanına atılacaq – siyasi liderə çevriləcək. Lakin belə olmadı – “Ədəbiyyat imperiyasının” sultanı qələminə sadıq qaldı və başa düşdüm ki, mənim o cür fikirləşməyimin səbəbi, əslində, o dövrün xarakterik xüsusiyyətləri ilə bağlı imiş...

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, ağıma da gəlməzdi ki, mən nə vaxtsa Çingiz Aytmatovla üzbəüz əyləşəcəyəm. Onunla yaxın müsahib, dost olacağam. Hər şey – təvazökarlıqdan uzaq olsa da, deyim – “Xəcalət” povestindən başladı. Bu əsər “Pokayanie” adı ilə rus dilində nəşr olunmuşdu. Kitabın bir nüsxəsini əslən bakılı olan, Almaniyada yaşamış mərhum dostum David Kostyukovski, sən demə, o vaxt Qırğızıstanın Belçikadakı səfiri Çingiz Aytmatova çatdırıb. Bundan bir neçə gün sonra iş otağında telefon zəng çaldı. Dəstəyi götürdüm. Çingiz Aytmatov idi!

Bəli, əsərlərini sevə-sevə oxuduğum, yaradıcılığına və şəxsiyyətinə hörmət etdiyim, sağlığında əfsanələşən dahi Çingiz Aytmatov birdən-birə, qəfildən, gözləmədiyim halda mənə zəng etmişdi. Doğrusu, bərk həyəcanlanmışdım.

Çingiz Aytmatov “Xəcalət” povestini oxuduğunu, Qarabağ mövzusunun bu cür real cizgilərlə ədəbiyyata gətirilməsinin yaxşı hal olduğunu qeyd etdi, axırda da dedi ki, nə vaxt Belçikaya yolun düşsə, görüşək. Xoşbəxtlikdən 2005-ci ilin yanvar ayının axırlarında iş elə gətirdi ki, Belçikaya işgüzar səfərim oldu.

...Brüsseldə, Qırğızıstan səfirliyində dağ cüssəli, peyğəmbər simalı müdrik ədəbiyyat ağısaqqalı, türk dünyasının böyük oğlu məni səmimiyyətlə, Asiya xalqlarına məxsus qonaqpərvərliklə qarşıladı. Sonra həyat yoldaşı Mariya Urmatovna Aytmatova ilə birlikdə şam süfrəsi ətrafında söhbət etdik.

Çingiz ağa onu Azərbaycanla, türk dünyası ilə bağlayan tellərdən danışdı. Mənim "Xəcalət" povestimin qırğız dilinə tərcümə olunmasını qırğız yazıçılarına tövsiyə etdiyini söylədi. Və özünün son əsərlərindən birini - əlyazma şəklində mənə verdiyi **"Ubit – ne ubit..."** hekayəsini Azərbaycan oxucularına öz ləhcələrində çatdırılması arzusunda olduğunu bildirdi.

Bu hekayə əslində Çingiz Aytmatovun "Əbədi gəlin" romanının baş qəhrəmanı Arsen Samançinin adından "Epiloq yerinə" təqdim olunur.

Bəşəriyyət, xalqlar, müharibə, insanların müharibəyə münasibəti, onlarda müharibə ilə bağlı yaranmış mənfi assosiasiyalar, müharibələrin insan daxilində təlatümlər, ikili hiss və düşüncələr, münasibət və dəyərlər yaratması – bunların hamısı həmin hekayədə öz bədii əksini tam dolğunluğu ilə tapıb.

Yaxşı ki, ustadın bu hekayəni Azərbaycan dilinə tərcümə istəyini Bakıya dönən kimi yerinə yetirdim və tanınmış tərcüməçi-şair Səyavuş Məmmədzadənin dilimizə çevirdiyi həmin əsəri – "Öldürməli... Ölməli..." hekayəsini "Ədəbiyyat qəzeti"ndə çap etdirdim.

Eləcə də ustadın tövsiyyəsi ilə çox çəkmədi ki, mənim "Xəcalət" povestim qırğız oxucularına təqdim olundu.

Mən bir məqamı xüsusilə xatırladım ki, Bürüsseldə ilk görüşümüzdə Azərbaycanın gözəl şairi, vətənpərvər ziyalısı, əslən qarabağlı olan Şahmar Əkbərzadənin vaxtsız ölümünü ürək yangısı ilə dilə gətirəndə demişdi: **"Şahmar Qarabağla bağlı çox həyəcan keçirirdi. Axırda ürəyi Vətən dərdinə tab gətirmədi və susdu"**.

Çingiz ağanın həyat yoldaşı Mariya xanım da Şahmarı hədsiz ağrıyla, nisgillə yada saldı və mən başa düşdüm ki, Şahmar, Aytmatovlar ailəsinin sevimlisi olub!

***

...İlk görüşümüzdən aramızda elə səmimi münasibət yaranmışdı ki, sanki biz yüz illərin dostu idik. Həmin gün biz beş saatdan çox bir yerdə olduq. Xüdəhafisləşib ayrılıanda Çingiz ağa dedi ki, sabah yenə görüşək.

Səhəri gün Çingiz Aytmatovla elə qaldığım “Amiqo” otelinin foyesində görüşdük. Burada bir xeyli söhbət etdik. O, Bürüsseldə rus dilində yazıb-tamamladığı “Когда падают горы (Вечная невеста)”- “Dağlar yıxılıanda, yaxud da əbədi gəlin” romanının əlyazmasını öz dəsti-xətti ilə aftoqraf yazıb mənə verdi və dedi: “Bu dünyada çox nadir hadisədir, hələ heç bir yazıçı işıq üzü görməyən əsərinin əlyazmasını aftoqrafla öz qələm dosduna hədiyyə etməyib...” Ustad əlyazmanın üstünü belə yazmışdı: “Bu əlyazmanı, ehtizazlı duyğularla, çox hörmətli qələm qardaşım Hüseynbala Mirələmova bağışlayıram.

Çingiz Aytmatov, Bürüssel, 30 yanvar 2005”

...Qış da olsa, Belçikanın təbiəti ilə Azərbaycanın təbiəti arasında bir oxşarlıq vardı. Hava elə də soyuq deyildi. Günəş nazik tülü xatırladan buludların arasından süzülüb yerə işıq salırdı. Ancaq mən o gün təbiəti olduğundan da işıqlı görürdüm. Sanki göy üzündə cilvələnən günəşin işığına ədəbiyyat günəşinin – Çingiz Aytmatovun işığı da qarışmışdı.

O gün ustad mənə öz yaradıcılığını əks etdirən “Aytmatov imperiyası” adlı bir kitab da bağışladı. Rus dilində çap olunmuşdu. Müəllifi Rüstəm Rəhmanəliyev idi. Dünya ədəbiyyatının bu canlı klassikinə həyat və yaradıcılığını öyrənmək üçün bundan dəyərli nə ola bilərdi?

Biz oteldən çıxıb bir Çin restoranına getdik. Buradakı sakitlik mənə heyran etdi. Sanki adamlar səssiz, sükutda bir-birlərini başa düşürdülər. Biz bir tərəfdə əyləşdik. Çingiz ağa yenə də xanımı ilə gəlmişdi...

Söhbət zamanı Çingiz ağa öz həyatından elə epizodlar danışdı ki, hər biri onun əsərləri qədər əfsanəvi idi. 70-80-ci illərdə Sovet nümayəndə heyətinin tərkibində Çinə səfər edibmiş. Bir gün axşam qaldığı oteldə telefonu zəng çalıb. Dəstəyi qaldıranda gənc bir oğlan deyir ki, “Salam mənə atam, xoş gəlmisiniz Pekinə” Gəncin səmimiyyətlə “atam” deməsinə Çingiz Aytmatov çaşıb qalır: “Axı burda mənə oğlum yox idi. Oğlan sanki mənə təəccübümü hiss etdi. O saatca dedi ki, mən sizin «Ağ gəmi» povestinizin qəhrəmanı olan Uşağam. Bəli, mən o vaxt həmin əfsanəvi çaylarla İssık-Kuldan keçib, üzərək buraya gəlmişəm. İndi Pekində oxuyuram”.

Sabahı otelin foyesində əlliyə qədər tələbə gəncin arasında həmin oğlanla görüşəndə həyacandan az qala Çingiz Aytmatovun gözləri dolur.

O vaxtdan ustad hər ilin yayında İssık-Kula gedib, marağı olan türksoylu gəncləri ora dəvət edir, bir ay onların istirahətini təşkil etməklə yanaşı onlara

mühazirələr oxuyur. Beləcə o, türk xalqlarının bir-birinə yaxınlaşmasının vacibliyini gündəmə gətirirdi.

Onu da qeyd edim ki, onun “Beynəlxalq Aytmatov Fondu” da bütün Türk Dünyasının intellektual səviyyəli elitasının lazımınca təzahürünə çalışmaq istəyindən yaranmışdı. Böyük inam hissiylə deyirdi ki: “Biz gərək mənəvi, mədəni aləmimizi dünya arenasına çıxaraq. Bu üsulla subut edək ki, biz dünya ədəbiyyatının, ümumiyyətlə, dünya sivilizasiyasının ayrılmaz, həm də böyük bir hissəsiyik...”

...Çingiz Torekuloviç danışdıqca, Türk dünyasından neçə min kilometr uzaqda – bir Avropa şəhərində öz yazıçı taleyini yaşayan sənətkarın, bu uzaqlığa baxmayaraq Türk dünyasına necə yaxın olduğunu çox aydın hiss edirdim.

O, hərdən mənimlə qırğızca danışdı. Mən də azərbaycanca cavab verirdim. Sanki hər ikimiz demək istəyirdik: biz bir-birimizə necə də yaxınıq, biz bir-birimizi necə də aydın başa düşürük...

Bəli, bütün türk dünyasının qəlbinə hakim kəsilən bu dahi sənətkar bizə, bizim qədər yaxındır və hiss edirəm ki, ruhumuza əbədi hopub...

***

Çingiz Torekuloviçlə növbəti görüşlərimin biri 2006-ci ilin mart ayının əvvəllərində oldu. O, Bürsseldən Moskvaya təzəcə gəlmişdi. Zəngləşdik. Ağsaqqalın görüşünə "Qarabağa aparın yol" qəzetinin baş redaktoru, şair Əli Mahmudla birlikdə yollandıq. Telefonda səfər yoldaşımın müsahibə almaq istəyini Çingiz Torekuloviçə bildirəndə etiraz etməmişdi. Odur ki, görüşəndə Əli Mahmuda xitabən dedi: **“Doğrudur, axırncı dəfə haçan müsahibə verdiyimi yadıma sala bilmirəm. Ancaq Hüseynin xahişini mütləq yerinə yetirəcəyəm”**

Dünyanın ən azman söz ustalarından biri ilə müsahibə aparın baş redaktor həyəcanını heç cür gizlədə bilmirdi. Qırğız şirniyyatı olan “Çax-çax” ilə çay içə-içə bir xeyli suallara ətraflı cavab verdi.

Qeyd edim ki, az sonra ustadın "Azərbaycan" qəzetində "İlham Əliyev qloballaşın dünyanın lider etalonudur", "Qarabağa aparın yol" qəzetində isə "Biz nəhəng türk ağacının qolları, budaqlarıyıq" adlı həmin müsahibələri oxucular tərəfindən çox maraqla qarşılandı.

Bu müsahibələrində böyük yazıçının dostluğumuzu yüksək qiymətləndirməsi mənə ruhi qida verir, mənən rahatlıq bəxş edirdi. Adı çəkilən müsahibələrinin sonuncusunda ölməz ustadın dediklərini xatırlayıram: "***Mən dostluqda dəqiqliyə, həssaslığa və təmənnəsiz münasibətlərə xüsusi qiymət verən adamam. Bu mənada Hüseynbala Mirələmovla oxşarlığımız çoxdu. Həmfikir olduğumuza görə tale bizi qovuşdurub. Biz hər bir mövzuda fikir mübadiləsi aparanda eyni məxrəcə gələ bilirik. Yeni yazdığım romanı tamamlamışam. İlk variantını Hüseynbala oxumuşdu, iradlarını, təkliflərini demişdi. İndi 300 səhifəlik sonuncu variantını bu gün verəcəyəm ki, səbrlə gözdən keçirsin. İnanıram ki, boyun qaçırmayacaq. Ümumiyyətlə, məlumat üçün deyim ki, Hüseynlə hər görüşəndə ondan müsbət enerji qəbul edirəm, mənən bəhrələnirəm***".

Sonra sözüne davam edib "Biz nəhəng türk ağacının qolları, budaqlarıyıq" adlı müsahibəsinə əlavə etdiyi bu fikri xüsusi vurğuladı: "***Bizim mənəvi yaxınlığımızın nəticəsidir ki, son romanlarımızın adlarında da uyğunluq var. Hüseynbala "Gəlinlik paltarı"nı yazıb. Mənim romanım isə "Əbədi gəlin" adlanır, qırğız dilində "Saradar kız" deməkdir. Əsər müasir həyatdan, yeni nəsildən, sosial-mədəni, şəxsi və ümumi problemlərdən bəhs edir. Burada həm də böyük məhəbbətdən, sevgidən söhbət açılır...***"

Aytmatov yaradıcılığının məntiqi yekunu - öz oxucuları ilə vida əsəri hesab oluna biləcək bu gözəl roman 2006-cı ildə "Drujba narodov" jurnalının yeddinci sayında dərc olundu. Və elə həmin ilin noyabrında, sonra 2007-ci və 2008-ci ildə Moskvanın "Azbukə" nəşriyyatında dalbadal böyük tirajla işıq üzü gördü .

"Əbədi gəlin" romanında ustad başdan-başa taleyin oyununu təsvir edir. Və əsərin əvvəlində belə bir sitat verir: "***Taleyin sirr olması özü bir taledir***". **Romanda əsas qəhrəmanlar qar bəbiri Caabars və əslən dağ aulundan olan müstəqil jurnalist Arsen Samançindir.**

Aytmatov burada cəmiyyətlə təbiətin, insanla heyvan həyatının, taleyinin bənzər paralelini aparır və sonda doğma Tyan-şan dağlarında bu iki əzabkeş varlığın faciəvi yollarını bir-birinə qovuşdurur. Əslində dağ obrazı romanda taleyin rəmzi kimi təsvir olunur: bura iki həyatı, iki ölümü bir-birinə bağlan müqəddəs məkandır. Bəbirin arzusu dağın zirvəsinə qalxmaq, jurnalistin niyyəti uca dağlar qoynunda öz sevgilisinə qovuşmaqdı. Burda ZİRVƏ əbədiliyin, ucalığın, əbədi gəlin haqqında əfsanə saflığın, sədaqətin simvoludur. Lakin insanların PUL ehtirası mənəvi dəyərləri heçə endirib.

Jurnalistin əcnəbi ovçulara - ərəb şahzadələrinə səslənib: “Qar bəbirlərindən əl çəkin! Dərhal burdan rədd olun. Mən sizə bizim heyvanları məhv etməyə imkan vermərəm. Tərpənin öz dubaylarınıza və küveytlərinizə, bizim müqəddəs dağlarımızdan itilin!” deməsi onu ölümə məhkum edir... Qan tökülməsinin, terrorun əleyhinə olan bu ŞƏXS zamanın - kapitalist cəmiyyətinin ölümə məhkum etdiyi insandı... O, ərəb şahzadələrinin ovlamaq istədiyi bəbirlə eyni mağarada can verir.

Milyonlarla dollar qarşılığında ərəb şahzadələrini bəbir ovuna gətirən soydaşları onu heyvanın həyatını insan həyatından üstün tutduğuna görə qınayırlar.

Bazar münasibətlərinin hətta sevgiyə, insani münasibətlərə təsir ediyini epik dildə qələmə alan ədib hardasa baş qəhrəmanın xarakteri ilə elə özüdür. Çingiz Aytmatovun digər əsərlərində olduğu kimi, bu romanda da həyat həqiqətləri bütün rəngləri ilə təqdim olunur.

1961-ci ildən başlayaraq rejissorlar Aytmatovun ssenariləri əsasında maraqlı, yaddaqalan bədii ekran əsərləri yaradıblar. Şübhə etmirəm ki, bir çox əsərləri kimi, ustadın “Əbədi gəlin” romanı da çağdaş kinometaqrafçıların diqqətindən kənar qalmaqacaq! Humanist ideallar, insanların təbiət və cəmiyyətə sevgisi Çingiz Aytmatovun qələmə aldığı digər əsərlərində olduğu kimi “Əbədi gəlin”inin də əsas qayəsini təşkil edir.

Mütəfəkkir, insanpərvər Çingiz Torekuloviç dostluqda çox sədaqətli idi. Mən onun Bürüsseldə görkəmli yazıçı Qabriel Qarsia Markeslə telefonla söhbətinin şahidi olmuşdum. Qabriel Qarsia Markeslə dostluq münasibətlərini xeyli danışmışdı. Bir il sonra qələm dostunun ağır xəstə olduğunu biləndə, mən təəssüf hissi ilə: “Yəqin ki, o, daha heç nə yazmır” dedim. Çingiz Aytmatov dedi: **“Məncə o, ədəbiyyatda yetərinə işlər görüb...”**

Söhbət əsnasında Çingiz Torekuloviç rəhmətlik Rəsul Rza ilə, onun oğlu Anarla, Bəxtiyar Bahabzadə, Şahmar Əkbərzadə və başqa Azərbaycan yazıçı və şairləri ilə dostluq münasibətlərindən danışdı. Mən onu Azərbaycana gəlməyə dəvət etdim. Dedi: **“Gələndə mütləq dostum, sirdaşım, mərhum Şahmar Əkbərzadənin qəbrini ziyarət edəcəyəm. Sovet dönəmində biz tez-tez görüşərdik...”**

***

“Hər bir dil öz xalqı üçün böyükdür. Və hər kəsin öz dili qarşısında bir övladlıq borcu var...” deyən böyük Ustad qırğız və Azərbaycan türkcəsində “Yurd” , “Ocaq” məfhumlarının böyük mənə tutumu olduğundan danışanda

deyirdi: **“Mənim Ocağım, Yurdum dünyanın üç müxtəlif istiqamətindədi. Doğma Qırğızistanım, doğulub boya-başa çatdığım, nəyim varsa, hamısına görə borclu olduğum qışlağım o Ocaqlardan, Yurdlardan əsasıdı. Sonra Moskva və İstanbul gəlir. Azərbaycanı, Bakını da onlardan ayırmaq çətindir...”**

Türk dünyasının, eləcə də Azərbaycanın böyük dostu və təəssübkeşi olan Çingiz Aytmatov, müsahibələrinin birində (5 fevral 2007) Qarabağ probleminin həllini süründürməçiliyə salan Qərb ölkələrinin işğalçı tərəfə kömək etdiklərini vurğulayaraq, problemin həll edilməsində Rusiyanın da maraqlı olmadığını dilə gətirmiş, həmin problemin yaradıcılarından birinin məhz Moskva olduğunu deməkdən çəkinməmişdi: **“Məsələni qəsdən süründürmələri məni narahat edir. Mən qatarın getməsindən qorxuram”**- demişdi.

Qarabağdan qaçqın və köçkün düşmüş insanların doğma yurd-yuvalarına qayıdacağı günü intizarla gözləyən ağsaqqal yazıçı işğala da, düşmənçiliyə də yeganə son qoyacaq vasitənin SÜLH olduğunu bəyan edərək həyəcan təbili döyürdü: **“Dünyanın Qafqaz adlı cənnətini tökülən nahaq qanlardan yumağın vaxtıdı...”**

Qırğızıstan keçmiş prezidenti Kurmanbek Bakiyevin fərmanı ilə 2008-ci ildə Çingiz Aytmatovun 80 illik yubiley tədbirlərinin hazırlanması və keçirilməsi ilə əlaqədar Təşkilat Komitəsi yaradıldı, 2008-ci il Qırğızıstanda **“Çingiz Aytmatov ili”** elan edilmişdi. Bu fərmanla yazıçının yubileyinin Qırğızıstandan xaricdə qeyd edilməsi də nəzərdə tutulurdu.

Onu da qeyd edim ki, dünyaca məşhur yazıçının 80 illiyi ilə bağlı vətəmindən kənarında keçirilən ilk yubiley tədbiri Azərbaycanda keçirildi.

Bu həm də Çingiz Aytmatovun Bakıya sonuncu səfəri idi. Azərbaycanın dostu olan Çingiz Aytmatov vurğunu olduğu və çox sevdiyi Bakıya sonuncu səfəri olduğunu heç kim o zaman düşünmürdü. Ustadın Bakıya həmin səfəri 2008-də fevralın 24-dən martın 1-dək davam etdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 25 fevral 2008-ci il tarixdə Çingiz Aytmatova Bakıda "Dostluq" ordenini təqdim etdi. Dövlət başçısının təqdim etmə mərasimindəki fikirləri Çingiz Aytmatovun Azərbaycana münasibətinin dərin mahiyyətini aydın surətdə mənalandırır: **“Siz həmişə, bütün dövrlərdə Azərbaycanın dostu olmuşsunuz. Bu sovet dövründə də belə olub, ...müstəqillik dövründə də... Çətin anlarda siz həmişə ədalətin, sülhün, əməkdaşlığın tərəfdarı kimi öz qətiyyətli sözünüzü demisiniz”**.

Çingiz Aytmatov Azərbaycanda "Dostluq" ordeninə layiq görölən ilk şəxs oldu. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dünya şöhrətli yazıçı Çingiz Aytmatovu bu ordenlə təltif etməsi bütövlükdə bu böyük söz ustasına, onun ölməz sənətinə Azərbaycanda verilmiş yüksək qiymətlə yanaşı, həm də bəslənilən ümumxalq ehtiramını əyani şəkildə ifadə edir.

Eyni zamanda, ustada Azərbaycanın ilk ali təhsil ocağı olan Bakı Dövlət Universitetində Türkdilli Ölkələrin Siyasətinə Dəstək Fondunun qızıl medalı təqdim edildi.

Bakıda olarkən yazıçı bir sıra görüşlər keçirib, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin, Heydər Əliyev Fondunun, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin, Səbail bələdiyyəsinin, "Lider" telekanalının qonağı oldu.

Çingiz Aytmatov Bakının Şəhidlər xiyabanında da olmuş, Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda canlarından keçmiş Vətən övladlarının məzarları üzərinə tər qərənfillər düzmüş, "Əbədi məşəl" abidəsi önünə gül qoymuşdur. Sonra Çingiz Aytmatov türk əsgərlərinin şərəfinə ucaldılmış abidəni də ziyarət etmişdir.

Akademik Milli Dram Tətarının səhnəsində mənim "Xəcalət" pyesimin tamaşasına baxdı. Sonra televiziya müsahibəsində **"Hüseynbala ilə ruhən o qədər yaxın ki, bu tamaşaya baxanda elə bildim özüm yazmışam"**-dedi.

Son görüşümüz ertəsi gün Səbayel İcra hakimiyyətinin başçısı Sahib Ələkbərovun (hazırda Vergilər Nazirinin müavini –H.M.) kabinetində oldu. Çingiz ağa dedi ki, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyeva görüşündə "Xəcalət" tamaşa haqqında danışdı. Və məsləhət görüb ki, Mehriban xanım da həmin tamaşaya baxsın! Bu sözləri deyəndən sonra zarafatla qeyd etdi ki, öz yubileyimə dəvət olunsam da sənin təbliğatınla məşğulam...

Bakıya son səfərində Çingiz Aytmatov öz müsahibələrinin birində bildirdi ki, **diplomat kimi fəaliyyətimi tezliklə başa vuracağam və ölkəmə qayıdacağam. Azərbaycanla əlaqələrimi bundan sonra da davam etdirəcəyəm. Mənim burada tək-cə oxucularım yox, həm də yaxın dostlarım yaşayıb fəaliyyət göstərirlər.**

Ustadla bağlı xatirələrin bir qisminə çıraqlı tutmağım yəqin ki, məni tanıyanlara qəribə gəlməz. Məqsədim dostluğumuzun hansı təməllər üstündə qurulmasını xatırlatmaq oldu.

Düz səksən il əvvəl Qırğızıstanın Şəkər kəndində, Torekulun ailəsində Nazimə adlı xanım-xatın tatar qızı dünyaya bir oğul bəxş etdi. Bəxş etdi ki, sözün qüdrəti ilə dünyanı şər-böhtandan qorusun, insanları mənəvi paklığa, dostluğa, qardaşlığa çağırınsın. Bəşəriyyətin mənəvi dünyasına, ədəbiyyat xəzinəsinə "Cəmilə", "Əsrə bərabər gün", "Edam kötüyü", "Dəniz kənarı ilə qaçan alabaş", "Ana tarla", "Ağ gəmi", "Əbədi gəlin" kimi şedevr əsərlərini bəxş etsin. Etdi də!

Dünyaya gəldi ki, özünün dediyi kimi, tatarlı, qırğızlı, özbəkli, qazaxlı, türkmənlə, azərtürklü, qaraqalpaqlı, başqırdlı nəhəng türk ağacının kökünü daha möhkəm, qol-budaqlarını daha şaxəli etsin. Və etdi də!

Dünyanı qarış-qarış gəzən, demək olar ki, bütün xalqlarla öz ana dillərində ünsiyyətdə olan söz sərkərdəsi Çingiz Terekul oğlu Aytmatov göz bəbəyi kimi qorumağa çalışdığı və canından çox sevdiyi dünya ilə vidalaşdı. Beləcə dünya söz atasını itirməklə Çingizsiz qaldı.

Çingiz Aytmatov bizim yaşlılarımızın uşaqlıq və gənclik dövrümüzün yazıçısıdır. O, Qırğızıstanın dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi misilsiz bir töhfədi. Onun adı dünya ədəbiyyatında yeni nəsrin əbədiyaşar yaradıcıları sırasına daxil olmuşdur.

Türk xalqlarından hər biri Çingiz Aytmatovu öz xalqının doğma yazıçısı olaraq qəbul edir. Çingiz Aytmatov dünyada oxşar taleləri yaşayan, insan, zaman, cəmiyyət və gələcək haqqında eyni düşüncədə olan xalqların hamısının yazıçısıdır.

Akademik İsa Həbibli yazdığı kimi, Çingiz Aytmatovun 20 il əvvəl meydana çıxmış **"Müharibə kultunun yerinə mütləq mədəniyyət gəlməlidir"** çağırışı bu gün dünənkindən də aktual səslənir. **Millilik və bəşəriyyətin Çingiz Aytmatov modeli insanlığa ədalət, sülh, birlik vəd edir.**

Çingiz Aytmatov deyirdi : **"İncəsənət insanları nikbinliyə, xoşbəxtliyə, həyatverici qüvvəyə çağırmağa borcludur. Lakin o da bir həqiqətdir ki, incəsənət insanı dərin düşüncələrə qərq etməli, onda güclü mərhəmət hissi oyatmalı, şər qüvvələrə etiraz etməyi, haqqın tapdalandığı zaman kədərlənməyi, sarsılmağı və ədalətin bərqərar olması üçün hər an mübarizəyə atılmağa hazır olmağı başa salır və yolunu göstərir"**.

On üç il öncə, **"Ruhunu gözlərində gördüyüm sənətkar"** adlı esse-xatirəmdə yazmışdım: "...Bilmirəm, ruqları gören olubmu? Ancaq mən Çingiz Aytmatov un- dünyanın fəxr etdiyi bu dahi insanın ruhunu gözlərində gördüm..."

27.06.2018